

احمد لیایی
از قاریان قرآن کریم و
کارشناس تشکیل گروه‌های تواشیح

چگونه گروه هم‌خوانی قرآن تشکیل دهیم؟

هم‌خوانی قرآن کریم

شاید شما نام احمد لیایی را زیاد نشنیده باشید، ولی حتماً تصویر او را در حالی که همراه با دیگران در گروه‌های تواشیح در حال اجرای برنامه بوده است، بارها و بارها از طریق سیمای جمهوری اسلامی دیده‌اید. احمد لیایی قاری و پیش‌کسوت در تشکیل و رهبری گروه‌های هم‌خوانی و تواشیح است که تا به حال گروه‌های بسیاری را آموزش و تشکیل داده است. او اینک به‌عنوان یکی از باسابقه‌ترین افراد در این زمینه به‌شمار می‌رود. مقاله‌ی حاضر حاصل سال‌ها تجربه و فعالیت‌های او در زمینه‌ی تشکیل و اداره‌ی گروه‌های هم‌خوانی و تواشیح است که در اختیار شما قرار می‌گیرد، امید است این مقاله به تشکیل گروه‌های هم‌خوانی در مدرسه کمک کند.

رشد آموزش قرآن

مقدمه

قرآن معجزه‌ی جاودانه‌ی حضرت ختمی مرتبت، حضرت محمد(ص) و تنها وسیله‌ی ارتباط خدا با انسان است. سعادت و نیک‌بختی جوامع بشری در گرو عمل به دستورات نورانی این منبع فیاض است. برای بهره‌گیری از این اقیانوس بی‌کران معارف و سیراب شدن از چشمه‌ی زلال حکمت و معنویت آن، باید زمینه‌ها و قابلیت‌های لازم در فرد و اجتماع فراهم آید.

از جمله‌ی اساسی‌ترین راه‌های وارد شدن در این بوستان معرفت و خوشه‌چینی از خرمن با برکت آن، آشنایی با شیوه‌ی تلاوت، فنون قرائت و صحیح‌خوانی قرآن است. از آن‌جا که قرآن کلام خداوند است، استماع آن توسط گوش‌های آماده و دل‌های مالمال از عشق به ملکوت و عالم بالا، خصوصاً با صوت حزین و ندای زیبا و ملکوتی، تأثیرات شگرف و عمیق روحی و احساسی در مستمعین می‌گذارد و آنان را برای سیر و سلوک و سفر معنوی به سُرادقات سما و عروج از خاک به افلاک آماده می‌کند. از این طریق انسان‌های بی‌شماری از سایر ادیان، با گوش جان سپردن به بانگ دلنواز قرآن، به اسلام علاقه‌مند می‌شوند، به مطالعه و تحقیق پیرامون آن می‌پردازند و در نهایت به آن می‌گروند. امروزه یکی از راه‌های اساسی دعوت بشریت به اسلام، به‌کارگیری این اهرم تأثیرگذار و کارساز است.

یکی از هنرهای مذهبی که توسط قاریان ایرانی ابداع شده، شیوه‌ی تلاوت جمعی یا هم‌خوانی قرآن کریم است که توانسته با روشی جدید، جوانان را به تلاوت قرآن کریم جذب کند. هدف این‌جانب از نگارش مقاله‌ی حاضر، با توجه به تجربیات چندین‌ساله‌ی راهنمایی گروه‌های هم‌خوانی قرآن کریم و آشناساختن جوانان با زوایای این هنر اسلامی است که ان‌شاءالله بتوانند روزبه‌روز با قرآن انس بیشتری بگیرند. در این‌جا به اقتضای حجم محدود مقاله، تنها ۲۵ نکته‌ی مهم برای گروه‌های هم‌خوانی در چهار محور به این شرح عرضه شده است: نحوه‌ی تشکیل گروه، اصول اولیه، نحوه‌ی تمرین و نکات مربوط به اجرا.

نحوه تشکیل گروه

• خصوصیات اعضای گروه

قبل از ذکر خصوصیات فنی متذکر می‌شویم، ویژگی‌های اسلامی و اخلاقی پیش‌فرض ورود به گروه است و نیاز به تشریح ندارد. اعضای گروه‌ها باید در درجه‌ی اول قاری قرآن و دارای صداهای زیبا و منعطف باشند. از دیگر خصوصیت‌ها، مناسب بودن فاصله‌ی سنی بین اعضاست تا بدین وسیله، هم افراد بتوانند یکدیگر را از تمام جنبه‌ها درک کنند و هم ترکیب صدایی و قد و جثه‌ی آنان مناسب باشد. تحمل، درک متقابل و گذشت از خطاهای یکدیگر هم از دیگر خصوصیت‌های مورد انتظار در اعضای گروه است.

• انتخاب مربی

چنان‌چه اعضای گروه انتخاب شده‌اند (به‌صورت خودجوش)، باید یک نفر را به‌عنوان مربی و مسئول برای خود در نظر بگیرند و براساس نظرات او، کار تمرین و اجراها صورت گیرد. در بعضی موارد نیز، فردی به‌عنوان مربی، خود به تشکیل گروه دست می‌زند. در زمینه‌ی هم‌خوانی، تجربه‌ی مربی باید بیشتر از سایرین باشد.

• ترکیب صدایی گروه

اگر گروه بخواهد زنگ صدایی مناسبی داشته باشد، باید شرایط زیر را رعایت کند:

- قطعه‌ای ساده، مانند «سبحان‌الله» در نظر گرفته می‌شود. همه‌ی اعضای گروه لحن آن را فرامی‌گیرند و به‌صورت هم‌زمان و در یک پرده شروع به قرائت می‌کنند.
- مربی گروه یا شخص متخصص دیگری، از فاصله‌ی چندمتری به مجموعه‌ی صدای گروه گوش می‌دهد. در صورتی که صدای خارجی وجود نداشت و هم‌چنین صدای هیچ یک از اعضا به تنهایی قابل تشخیص نبود، صدای گروه «هم‌زنگ» است.
- چنان‌چه صدای عضوی مشخص بود، ولی آن فرد می‌توانست آن را کنترل کند و صدایش را به زنگ سایر صداها نزدیک گرداند، می‌تواند عضو گروه باقی بماند.
- هنگامی که زنگ دل‌خواه صدای گروه به‌دست آمد، گروه را از نظر طبیعت و توانایی صدای اعضا، به دو گروه «باس» و «تنور» یا «بم» و «زیر» تفکیک می‌کنیم. صداهای توسط را نیز در گروه تنور یا زیر قرار می‌دهیم. افراد گروه باید به‌طور مساوی دارای صداهای بم و زیر باشند. در صورتی که در یک گروه تعداد اعضا عدد فرد بود، تعداد اعضای گروه تنور باید یک نفر بیشتر باشد.

- نکته‌ی مهم این است که توانایی صدای افراد و وسیع بودن ارتفاع آن، بیش از طبیعت صدای مورد نیاز گروه باشد. بدیهی است، افرادی که ارتفاع صدای بیشتری داشته باشند، در عضویت گروه اولویت دارند. تمامی اعضای گروه باید با خصوصیات صدایشان آشنا باشند.

- تعداد اعضای یک گروه نباید از چهار نفر کمتر باشد و حداکثری هم برای آن متصور نیست. هر چند که ترکیب پنج نفر دارای مزایای زیادی است؛ از جمله: ایاب و ذهاب راحت‌تر، ترکیب صدایی بهتر، تمرین ساده‌تر، و اجرای موفق‌تر.

• تقسیم کار

پس از انتخاب اعضای گروه، تمامی کارها باید بین آنان تقسیم شود: یک نفر مربی، یک نفر مسئول روابط عمومی، یک نفر مسئول تدارکات و... تمامی اعضا باید دارای مسئولیت باشند تا با مشارکت یکدیگر، کار به نحو احسن انجام شود.

(ب) اصول اولیه

• انتخاب هم‌خوانی در سه مرحله

در مرحله‌ی اول، باید هم‌خوانی‌های تقلیدی ارائه داد. یعنی از تلاوت قاریان ایرانی یا مصری استفاده و عین آن را پیاده کرد. روش تمرین در مراحل بعد توضیح داده می‌شود. در مرحله‌ی دوم باید در تلاوت‌ها تغییراتی ایجاد و آن‌ها را برحسب توانایی‌های اعضا ارائه کرد. در مرحله‌ی سوم نیز باید به تولید روی آورد و هم‌خوانی‌های غیرتقلیدی عرضه داشت. مرحله‌ی سوم سخت‌ترین قسمت کار گروه و ایده‌آل‌ترین مرحله‌ی آن است. موفق شدن در این مرحله به استعداد مربی و اعضای گروه بستگی دارد. البته این نکته قابل ذکر است که ساختن یک هم‌خوانی غیرتقلیدی، هر چند از لحاظ لحنی از هم‌خوانی‌های تقلیدی ضعیف‌تر باشد، اما ارزش بیشتری دارد. ضمن این‌که هر گروه باید هر سه مرحله‌ی فوق را طی کند.

• زمان هم‌خوانی

زمان هم‌خوانی باید بین چهار تا هفت دقیقه انتخاب شود، زیرا در مدتی کمتر از چهار دقیقه، تنوع لحنی کم خواهد بود. از طرف دیگر، اجرای برنامه بیش از هفت دقیقه نیز طولانی و خسته‌کننده می‌شود. باید توجه داشت، در هم‌خوانی‌های قرآن کریم هر چه زمان کمتر باشد، تمرین زودتر پایان می‌یابد و کار به نتیجه می‌رسد. چون این کار دارای پیچیدگی‌های زیادی است، انتخاب تلاوت‌های کوتاه مناسب‌تر است.

• رعایت نظم و موازین اسلامی و اخلاقی

نظم در این کار هنری، به علت گروهی بودن آن، باید به شدت رعایت شود. لذا رعایت زمان قرار بین اعضا، طریقه‌ی لباس پوشیدن، رنگ، نوع و مدل لباس، حالت صورت، تمیز بودن ظاهر، مسواک زدن همیشگی دندان‌ها، به خصوص قبل از اجراء و مسواک زدن از این قبیل که مورد توجه عموم است و تأثیر زیادی بر بینندگان می‌گذارد، نشان‌دهنده‌ی گروهی منظم و منضبط است. هم‌چنین، اعضا باید در تمرین و اجراء و هنگام برخورد با مردم، موازین اسلامی و اخلاقی را هیچ‌گاه فراموش نکنند و به عنوان کسانی که ارائه‌دهنده‌ی هنر اسلامی هستند، مظهر افرادی مؤمن و منظم باشند.

• اجرای خصوصی

برای این که گروه آمادگی اجرای برنامه در یک محفل رسمی را پیدا کند، لازم است تا در محافل کوچک و خصوصی، قبل از اجرای رسمی، آن را به مرحله‌ی اجرا درآورند؛ تا پس از آن با رفع اشکالات (که معمولاً در محافل رسمی نمود بیشتری دارد)، برنامه‌ی جامع‌تری به اجرا درآورد.

﴿چگونه تمرین﴾

• مکان تمرین

بسیاری از گروه‌ها، مکان‌هایی مثل مسجد، مدرسه و دانشگاه را برای تمرین انتخاب می‌کنند، ولی انتخاب منزل اعضای گروه برای تمرین، سبب الفت بیشتری می‌شود. در هر صورت، اتاق انتخاب شده باید کاملاً ساکت و آرام باشد. اگر صدا داخل یا خارج می‌شود، می‌توان اتاق را تعویض یا عایق‌بندی کرد تا مزاحمتی برای اعضا و یا افراد خارج از اتاق ایجاد نشود. امکان تهویه‌ی هوا، نور و عدم رفت و آمد افراد متفرقه در حین تمرین، از خصوصیات مکان مناسب است.

• زمان تمرین

زمان تمرین نباید از دو ساعت کمتر و از سه‌ونیم ساعت بیشتر شود (مگر در موارد اضطراری). یک ساعت تمرین بدون هیچ صحبت متفرقه، ده دقیقه استراحت بدون صدا، و سپس ادامه‌ی تمرین در مدت زمان پیشنهادی، مطلوب است (تا ۲/۵ ساعت). در صورتی که تمرین تا سه‌ونیم ساعت به طول انجامید، دو وقت ده دقیقه‌ای استراحت بین هر یک ساعت تمرین توصیه می‌شود. روزهای تمرین را باید ترجیحاً دو روز در هفته و به صورت ثابت قرار دارد.

• شروع تمرین و گرم کردن صداها

اولین نکته در شروع تمرین، رعایت قرار قبلی و شروع در ساعت مقرر است. ابتدا صداها را اصطلاحاً گرم و با صدای در پرده‌های بم حرف «آ» را به صورت کشیده، ادا می‌کنیم و پرده‌پرده بالا می‌رویم و دوباره به پرده‌های اولیه بازمی‌گردیم. این کار را تا یک «اکتاو» ادامه می‌دهیم. گرم کردن صداها نباید به خستگی صدا منجر شود. فقط برای آمادگی صدا، نیاز به گرم کردن آن است.

یکی از راه‌های اساسی دعوت بشریت به اسلام، به کارگیری از اهرم تأثیرگذاربانگ دلنواز قرآن است

• تمرین انفرادی و گروهی

باید تک‌تک اعضای گروه، نواری را که هم‌خوانی موردنظر روی آن ضبط شده است، تهیه و در محیطی کاملاً ساکت و آرام، به روش زیر استماع کنند:

- ده مرتبه‌ی متوالی از ابتدا تا انتهای تلاوت موردنظر را به دقت و با رؤیت آیات نورانی قرآن کریم، بشنوند.
- از یازدهمین مرتبه تا مرتبه‌ی شانزدهم، همراه نوار زمزمه کنند و کم‌کم صدای خود را بالا ببرند.
- از مرتبه‌ی شانزدهم تا بیستم نیز، صدای شخص باید بر صدای نوار غلبه داشته باشد.

طی این بیست مرتبه، چارچوب لحن در ذهن شنونده نقش خواهد بست و در جلسه‌ی عمومی موارد بالا را می‌توان در چند جلسه تکرار کرد. در جلسه‌ی تمرین گروهی، مربی ابتدا از جمع می‌خواهد که یک‌بار کل برنامه را اجرا کنند و موارد اشکال را می‌نویسد. سپس از افراد گروه می‌خواهد، به صورت انفرادی تلاوت کنند و اشکالات هر فرد را به او گوشزد می‌کند. در تمرین گروهی، مربی تلاوت موردنظر را به قطعاتی تقسیم می‌کند و هر قطعه را جداگانه تمرین می‌دهد و به اشکال‌گیری می‌پردازد. آن‌گاه قسمت‌ها را به هم متصل می‌کند. اعضای گروه هنگام بیکاری و تنهایی نیز باید به‌طور انفرادی تمرین کنند.

• چگونگی هماهنگی بین اعضا در تمرین

- شاید سخت‌ترین بخش تمرین در هم‌خوانی، هماهنگی بین اعضا برای انطباق تحریرهاست. بدین منظور در مورد تحریرها طبق مراحل زیر باید عمل شود:
- تقسیم‌بندی آن‌ها؛
- کند کردن سرعت آن‌ها؛
- نرمی آن‌ها را به تیزی تبدیل کردن؛
- شمارش تعداد تحریرها.

آنان، این فرصت را به افرادی که عقب مانده‌اند می‌دهد تا آنان نیز به مرز آمادگی برسند.

• پیش‌بینی اتفاقات هنگام اجرا در زمان تمرین

هنگام اجرا، مواردی پیش می‌آیند که اگر به آن‌ها توجه نکنیم، برنامه خراب می‌شود؛ مانند برخورد به قطعاتی که اوج صدا در آن‌ها زیاد است یا مواردی که همگی اعضا یکباره سکوت می‌کنند و یک یا چند نفر ادامه می‌دهند. در این قبیل موارد، باید پیش‌بینی‌هایی لازم در تمرین صورت گیرد. چون این اتفاقات متنوع هستند، باید در تمرین موارد آن هماهنگ شود و در اجرا طبق قراری که در تمرین گذاشته شده است عمل شود.

• تنفس صحیح و تقسیم نفس در هم‌خوانی

برای تنفس صحیح، باید توانایی لازم در شل کردن عضلات و از بین بردن فشارهای اضافی عضلات بدن را به دست آورد و آن‌گاه دم و بازدم صحیح را فراگرفت: هوا را با بینی به درون می‌کشیم و مراقبت می‌کنیم که قسمت بالای سینه حرکت نکند و هوا تا عمق شش‌ها فرو برود و دیافراگم به ناحیه‌ی داخل شکم نفوذ کند و باعث برآمده شدن شکم شود. آن‌گاه هوا را با خست هر چه تمام‌تر و طی ده پانزده و سپس بیست شماره، از طریق دهان بیرون می‌دهیم. این تمرین را در ساعات متفاوت روز انجام می‌دهیم تا روش تنفس و کنترل آن به‌صورت عادت و ملکه درآید. برای افزایش نفس، ورزش‌های شنا، کوه‌نوردی و دوومیدانی توصیه می‌شوند. برای تقسیم نفس هنگام اجرا، در مواردی که قطعات تلاوت هم‌خوانی طولانی هستند، می‌توان به روش زیر عمل کرد:

- قطعاتی را که نفس زیادی لازم دارند، مشخص و محل‌هایی را که باید در آن‌جا نفس گرفت، معین می‌کنیم.
- برای جلوگیری از افت صدا در هر مقطع نفس‌گیری، مقرر می‌کنیم فقط یک نفر نفس بگیرد.
- به فردی که نفس گرفته است می‌گوییم باید با صدایی که از لحاظ ارتفاع با بقیه در یک پرده قرار دارد (از نظر لحن) ولی از لحاظ شدت ضعیف‌تر است، وارد صدای گروه شود و بعد کم‌کم حجم صدایش را بیشتر کند تا به حد دیگران برسد.
- برنامه‌ریزی می‌کنیم تا حالت چهره‌ی افراد طبیعی باشد و بینندگان و شنوندگان متوجه نفس‌گیری نشوند.

﴿ نکات مربوط به اجرا ﴾

• آمادگی قبل از اجرا

برنامه‌ای که تصمیم بر اجرای آن است، باید قبل از اجرا به

پرده‌ی صوتی اول، در اجرا بسیار مهم است و چنان‌چه بالاتر از حد معمول در نظر گرفته شود، ممکن است در اوج‌ها مشکل ساز شود

حال با توجه به مراحل فوق، ابتدا قسمت اول از تلاوت مورد نظر با سرعت کم، تیز کردن تحریرها و شمارش تعداد تحریرها تمرین می‌شود. همین مراحل را پس از ملکه شدن آن در ذهن افراد، از آخر به اول طی می‌کنیم. پس از این قسمت به سراغ قسمت بعدی خواهیم رفت و همین مراحل را در مورد آن قسمت نیز عمل می‌کنیم. پس از تمرین همگی قسمت‌ها، آن‌ها را به هم وصل می‌کنیم و پس از چندبار تمرین با سرعت کم، به تدریج سرعت را بالا می‌بریم و از حد معمولی نیز سرعت را بیشتر می‌کنیم.

• نحوه‌ی برخورد با افرادی که توانایی کمتری دارند

چنان‌چه در تمرین، افرادی گیرایی کافی را نداشتند و پایه‌پای بقیه پیش نمی‌رفتند، باید با آن‌ها بیشتر کار کرد. ولی چنان‌چه باز هم مطالب را خوب متوجه نشدند، باید لحظاتی آنان را به حال خود گذاشت و با بقیه تمرین کرد. مربی گروه در این‌گونه موارد با اشکال‌گیری از دیگران و رفع موارد ضعف

سرعت مرور شود. آخرین قرارها در این تمرین سبک و سریع بررسی می‌شوند. نظم اعضای گروه در رعایت زمان‌های قرار و حضور به موقع در محل اجرا سبب می‌شود، مجریان مراسم نیز نظم را رعایت کنند. صداها قبل از اجرا باید گرم شوند.

• بررسی سیستم صوتی

سرپرست یا مسئول روابط عمومی گروه باید از سالم بودن سیستم صوتی سالن مطمئن شود. همه‌ی میکروفون‌ها را باید قبل از اجرا تنظیم کرد و مطمئن شد که ولوم و اکوی سیستم صوتی در حد متعارف است. چه بسا یک برنامه با کیفیت عالی اجرا شود، ولی به دلیل عدم تنظیم صحیح سیستم صوتی، جلوه‌ای نداشته باشد. بهترین حالت برای جذب صدای کل گروه این است که به تعداد اعضای گروه میکروفون وجود داشته باشد.

کرد. یکی از نکات ارزشمندی که بسیاری از گروه‌ها به آن عمل می‌کنند، اهدای ثواب اجرای برنامه به روح مطهر یکی از معصومین (علیهم‌السلام) است.

• گرفتن پرده‌ی اولیه

یکی از اعضای گروه که وظیفه‌ی گرفتن پرده‌ی اولیه‌ی صوتی را دارد، استعاده را می‌گوید و بقیه‌ی اعضا ادامه می‌دهند. پرده‌ی صوتی اول در اجرا بسیار مهم است و چنانچه بالاتر از حد معمول در نظر گرفته شود، ممکن است در اوج‌ها مشکل ساز شود. از طرف دیگر نیز، اگر پایین‌تر باشد، برنامه جلوه‌ی لازم را نخواهد داشت. بعضی از گروه‌ها از وسایلی مثل دیپازون یا نوار کاست برای گرفتن پرده‌ی اولیه استفاده می‌کنند.

• چگونگی ورود به صحنه و استقرار در جایگاه

قبل از ورود به صحنه، اعضا باید لباس خود را منظم و وضعیت سر و صورت خود را مرتب کنند. پس از دعوت مجری، اعضای گروه باید با رعایت موارد زیر در جایگاه مستقر شوند:

- ترتیب قد و شکل متناسب آن رعایت شود.
- میکروفون‌ها تنظیم شوند.
- استقرار به صورت هلالی باشد تا اعضای گروه صدای یکدیگر را بشنوند.
- حالت بدن نسبت به سطح زمین، قائم باشد.

• چگونگی برخورد با فردی که در اجرا ضعیف بوده یا قصور داشته است

با فردی که هنگام اجرا قسمتی را فراموش کرده یا موجب اختلال در برنامه شده است، نباید هنگام اجرا مورد توجه قرار داد. از ایما و اشاره نیز باید خودداری کرد تا موجب حواس‌پرتی افراد گروه و جلب و توجه بینندگان نشود. تذکرات لازم را می‌توان ساعاتی بعد به او داد تا از لحاظ روحی و روانی نیز تأثیر گذار باشد.

• شروع برنامه

چنانچه تمام اعضای گروه در جایگاه مستقر شده‌اند، باید با سکوت خود حاضرین در مجلس را نیز به سکوت دعوت کنند. پس از تنظیم میکروفون‌ها، مربی یا یکی از اعضای گروه، خلاصه‌ای از مشخصات هم‌خوانی را برای حضار در مجلس بیان می‌کند. ذکر مناسبت، معرفی گروه، معرفی آیات هم‌خوانی، ترجمه‌ی آیات و... از مواردی هستند که می‌توان مطرح کرد.

• ضبط برنامه برای آرشیو و رفع اشکال

یکی از اعضا که مسئول روابط عمومی نیز هست، وظیفه دارد تمامی برنامه‌ها را ضبط کند تا ضمن تکمیل آرشیو، چنانچه اشکالی در برنامه وجود داشت، در اولین تمرین بعد از اجرا برطرف شود. ضمناً با بررسی آرشیو می‌توان تغییرات مناسب در برنامه ایجاد کرد. مشخصات برنامه، از قبیل تعداد نفراتی که برنامه را اجرا کرده‌اند، محل اجرا، آیات هم‌خوانی شده، میزان هدایا و... نیز باید ثبت شوند تا به‌عنوان کارنامه‌ی گروه به یادگار بماند.

• نظرسنجی

پس از پایان هر برنامه، اعضای گروه می‌باید از حاضرین در مجلس و مسئولین مراسم نظرخواهی کنند. از نظرات مفید بهره بگیرند و انتقادات را با گشاده‌رویی بپذیرا باشند. به‌علاوه، به این نکته توجه داشته باشند که بینندگان مواردی را در اجرای هر گروه می‌بینند که اعضای گروه آن‌ها را نمی‌بینند. تحمل نظرات مردم و اعضای گروه سبب پیشرفت می‌شود.

• توکل بر خدا و استعانت از ائمه‌ی اطهار (علیهم‌السلام)

باید قبل از شروع برنامه با یاد و نام خداوند و توکل بر او، و هم‌چنین توسل جستن به ائمه‌ی اطهار (علیهم‌السلام) دل‌ها را جلا بخشید و روح معنوی را به این هنر اسلامی منتقل

